

Отримано: 21 лютого 2023 р.

Прорецензовано: 22 лютого 2023 р.

Прийнято до друку: 24 лютого 2023 р.

e-mail: bereslav@bigmir.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-8856-2478>

e-mail: globa.nataliya2103@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-8230-2974>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-28(56)-45-51

Береславська О. І., Козій Н. С. Банківські заощадження домогосподарств: структура, динаміка, тенденції під час кризових станів економіки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2023. № 28(56). С. 45–51.

УДК: 336.76

JEL-класифікація: D19, E20, E21, G21

Береславська Олена Іванівна,*доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових ринків та технологій
Державного податкового університету***Козій Наталія Сергіївна,***кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансових ринків та технологій
Державного податкового університету***БАНКІВСЬКІ ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ: СТРУКТУРА, ДИНАМІКА,
ТЕНДЕНЦІЇ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ СТАНІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

У статті проведена оцінка стану банківських заощаджень домогосподарств під час кризових станів економіки України на основі аналізу їх структури, динаміки, видів та тенденцій. У ході аналізу охарактеризовано чинники, що впливають на оцінку поведінку домогосподарств. Дослідження структури депозитів домогосподарств дозволило виявити загрозові тенденції щодо пожвавлення інфляційних процесів, які потребують реакції з боку Національного банку України. Визначено різницю, що між активними і пасивними заощадженнями громадян, та їх потенційний вплив на економічні процеси. Обґрунтовано, що високий рівень інфляції, низькі відсоткові ставки за строковими депозитами, зниження реальних доходів домогосподарств, зростання безробіття не сприяють збільшенню обсягів їх заощаджень.

Ключові слова: фінансові ресурси, банківські заощадження, відсоткові ставки, домогосподарства, депозити, кризові стани економіки.

Olena Bereslavska,*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Financial Markets and technologies,
State Tax University***Nataliia Kozii,***Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor of the Department of Financial Markets and technologies,
State Tax University***BANK SAVINGS OF HOUSEHOLDS: STRUCTURE, DYNAMICS,
TRENDS DURING CRISIS STATES OF UKRAINE'S ECONOMY**

The article is devoted to the issues assessing the state household bank savings during the crisis states of the Ukrainian economy, which were observed in 2008-2009, 2014-2016, and 2020-2022 and were caused by various reasons.

Based on the analysis the structure bank savings, their types, dynamics and trends, it was concluded that the savings behavior of households had multidirectional vectors. In particular, during the crisis states the economy in 2009, 2014-2016, 2020-2021, household savings in the national currency had a downward trend, while in foreign currency – an increasing trend. The overflow of savings from national currency to foreign currency proves the existence high devaluation expectations during the crises observed in Ukraine.

The assessment the structure household savings during the analyzed period showed that the lion's share of deposits in their total volume belongs to short-term deposits “on demand”, which in the current year has a growing tendency. Such a trend is threatening and carries potential risks for the stability the exchange rate dynamics of the hryvnia and the reduction of inflation rates in Ukraine. Low interest rates on longer-term household deposits and low trust in banks during economic crises are among the main reasons for this trend.

It was determined that certain factors affect the saving behavior and motivation of households during economic crises, including the presence of asymmetric information, which does not make it possible to make an informed decision; insufficient level of financial literacy; the advantage of investing in foreign currency; accumulation of funds outside the banking system in various assets.

It is emphasized that household savings have active and passive forms. Active savings are an investment potential for their owners and the state as a whole. Passive savings in conditions of economic growth are a factor inhibition of macroeconomic development and a lost opportunity for the country. Restoration of economic growth requires large amounts investment, the source which in any country is domestic savings.

Keywords: financial resources, bank savings, interest rates, households, deposits, crisis states of the economy.

Постановка проблеми. Фінансові ресурси домогосподарств є потужним інвестиційним джерелом в державі. Наявність великого обсягу досліджень теоретичного і практичного характеру протягом минулих десятиліть не дають можливості у теперішній час пояснити заощаджувальну поведінку домогосподарств під кризових станів економіки, зумовленими різними чинниками, у тому числі й воєнними діями. Економічна невизначеність і слабка прогнозованість кризових станів не дозволяють домогосподарствам прийняти обґрунтовані інвестиційні рішення. Результатом є формування мотивації до перетікання заощаджень з організованих форм (банківських депозитів) у неорганізовані («під подушку») або з національної у іноземну валюту, що негативно впливає на ефективність регулювання грошового обороту в країні. Разом з тим, практика доводить, що домогосподарства, на відміну від інших суб'єктів, є найбільш адаптивними до зовнішніх умов економічного середовища. У зв'язку з цим вагомого значення набувають питання удосконалення форм та видів залучення фінансових ресурсів домогосподарств в банківську систему, які в подальшому трансформуються в потужні інвестиційні грошові потоки для виходу з кризи та відбудови країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток теорії заощаджень домогосподарств висвітлений у працях Ф. Рамсея, який на основі масиву даних фінансової поведінки домашніх господарств визначив граничну норму їх заощаджень [1]. Вагомий внесок у розвиток теорії заощаджень зробив М. Калецький, визначивши оптимальну пропорцію між споживанням та заощадженням домогосподарств [2]. Теорія заощадження досліджувалася у працях Р. Лукаса, Дж. Робінсон, А. Хансена. Серед українських вчених питання теорії і практики заощаджень у різних їх формах та видах розглядалися у працях О. Бартош [3], І. Крючкової [4], О. Мелих [5], В. Коваленко та О. Сергєєвої [6], О. Береславської, Н. Шелудько, С. Шишкова [7], Л. Шкварчук, Р. Слав'юк, О. Сова [8]. Зважаючи на велику кількість досліджень з цієї проблематики, питання ощадної поведінки домогосподарств при прийнятті рішень у часи кризових станів вітчизняної економіки є актуальними та потребують окремого дослідження, аналізу та оцінки тенденцій.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі домогосподарства, поряд з іншими, є основним суб'єктом економіки, який має фінансові ресурси і спрямовує їх як на споживання, так і на заощадження. Відповідно до методики ОСЕС заощадження домогосподарств визначаються як різниця між їх наявним фінансовим доходом (заробітна плата, дохід самозайнятих та чистий дохід від власності) та споживанням (видатки на товари та послуги) [8]. Заощадження є запорукою фінансової стійкості домашніх господарств, їх «подушка безпеки» на випадок різного роду кризових ситуацій. Головною умовою для здійснення заощаджень є рівень матеріального забезпечення домогосподарств, який може змінюватися під впливом таких чинників: вік, обсяг доходів, загальний стан розвитку економіки, мотивація, ощадна поведінка.

В умовах криз схильності до споживання та заощадження, як доводить практика, мають різноспрямовані вектори. У силу обмеження отримуваних доходів у результаті скорочення робочих місць, обсягів ВВП, зростання безробіття домінує споживча поведінка, хоча психологічно домогосподарства налаштовані продовжувати заощаджувати фінансові ресурси, але реально обмежені з причин скорочення доходів. Інформація, наведена у табл. 1, свідчить, що тенденція схильності до банківських заощаджень домогосподарств під час кризи 2008 р. мала спадну тенденцію у 2009 р. Обсяги їх депозитів скоротилися на 3762 млн грн, або на 1,73 %.

Таблиця 1

Динаміка депозитів, залучених депозитними корпораціями у період кризового стану економіки та банківської системи

Період	Усього млн грн	У т.ч.							
		Інші фінансові корпорації		Сектор державного управління		Нефінансові корпорації		Домо- господарства (без НКОДГ)	
		млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2008	359 740	19 305	5,37	2 536	0,70	118 188	32,85	217 860	60,56
2009	334 953	15 621	4,66	8 586	2,56	947 96	28,30	214 098	63,92
2014	675 093	29 935	4,44	3 763	0,56	218 724	32,40	418 135	61,94
2015	716 728	29 021	4,05	6 002	0,84	265 448	37,04	410 895	57,33
2016	793 475	26 211	3,30	5 841	0,74	310 559	39,14	444 676	56,04
2020	1 348 130	38 202	2,83	16 915	1,26	549 488	40,76	730 317	54,17
2021	1 503 909	45 824	3,05	15 462	1,03	633 806	42,14	794 152	52,81
2022 (11 міс.)	1 783 602	56 512	3,17	49 766	2,79	662 915	37,17	1 014 409	56,88

Джерело: складено та розраховано за даними НБУ [9].

У 2014 р. (початок воєнних дій в Україні, вплив великих обсягів капіталу, стрімке знецінення обмінного курсу гривні, глибока криза в банківському секторі) обсяги заощаджень домогосподарств в банках також мали спадну тенденцію, на яку також вплинуло скорочення кількості банків в Україні і падіння реальних доходів домогосподарств – на 8,4 % порівняно з 2013 р. Спадна тенденція обсягів банківських заощаджень спостерігалася і у 2020–2021 рр., які також відзначилися економічною кризою, зумовленою пандемією Covid-19 та її наслідками.

Протилежна тенденція під час кризового стану економіки спостерігалася у 2022 р. Зокрема, за 9 місяців 2022 р. банківські заощадження домогосподарств зросли, незважаючи на значне зниження реальних доходів (приблизно на 21 %), руйнування економічної інфраструктури, втрати робочих місць, суттєве зростання рівня безробіття. В цілому збільшення депозитів в банках відбулося за рахунок їх такого виду, як «на вимогу». За 9 місяців 2022 р. депозити на вимогу у національній валюті, за даними табл. 2, зросли на 9,9 в.п. порівняно з 2021 р. За всіма іншим видам депозитів (до 1 року, від 1 до 2 років, більше 2 років) спостерігалася падіння.

Таблиця 2

**Динаміка частки депозитів домогосподарств у національній валюті
та середньозваженої процентної ставки за строками погашення**

Період	На вимогу (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)	До 1 року (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)	Від 1 до 2 років (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)	Більше 2 років (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)
2008	25,4	3,1	21,7	12,8	42,4	13,1	10,5	13,3
2009	35,0	5,2	37,9	14,8	21,5	15,9	5,6	14,1
2014	30,7	6,3	36,1	14,6	29,5	13,4	3,7	14,7
2015	39,1	4,3	38,4	13,7	16,6	14,7	5,9	11,1
2016	41,0	5,0	34,0	11,5	24,4	12,4	0,6	11,3
2020	57,8	4,9	31,0	7,2	10,9	6,3	0,3	5,7
2021	60,6	5,1	26,6	8,0	12,5	6,1	0,3	7,0
2022 (9 міс.)	70,4	3,3	20,2	6,7	9,1	11,7	0,3	7,2

Джерело: складено та розраховано за даними НБУ [9].

Схожа тенденція спостерігалася з депозитами домогосподарств в іноземній валюті. Інформація у табл. 3 доводить, що за 9 місяців 2022 р. депозити на вимогу у іноземній валюті зросли на 4,6 в.п. порівняно з 2021 р., але також невелике зростання мали обсяги депозитів до 1 року – на 1,2 в.п., незважаючи на низькі рівні середньозважених відсоткових ставок за цими видами депозитів – 0,1 % та 0,6 % відповідно. За іншим видам депозитів (від 1 до 2 років, більше 2 років) спостерігалася спадна тенденція.

Таблиця 3

**Динаміка частки депозитів домогосподарств у іноземній валюті
та середньозваженої процентної ставки за строками погашення**

Період	На вимогу (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)	До 1 року (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)	Від 1 до 2 років (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)	Більше 2 років (частка у заг. обсягах)	Відс. ставка (%)
2008	11,7	2,2	29,7	9,6	48,2	10,0	10,4	9,8
2009	19,4	4,7	53,0	11,3	22,0	12,0	5,6	11,1
2014	17,7	2,5	29,1	8,0	49,9	9,2	3,3	7,6
2015	16,6	2,2	47,1	7,8	34,5	10,3	1,8	7,6
2016	18,6	1,4	42,6	5,9	37,0	7,2	1,8	8,2
2020	43,5	0,3	34,7	1,6	22,1	2,8	2,7	4,6
2021	57,8	0,0	25,9	0,5	13,4	1,3	2,9	3,9
2022 (9 міс.)	62,4	0,1	27,1	0,6	8,2	2,5	2,3	5,3

Джерело: складено та розраховано за даними НБУ [9].

Наявність зазначеної тенденції пояснюється декількома причинами: по-перше, незважаючи на стабільність банківської системи протягом останніх років, довіра до неї домогосподарств є ще на недостатньому рівні, щоб на довгі терміни розміщувати свої кошти; по-друге, відсоткові ставки за депозитами на терміни, що перевищують два роки та більше, є низькими (табл. 2 і 3) і не відповідають рівню інфляції,

особливо у 2022 р., коли інфляція становила 26,6 %; по-третє, девальвація гривні під час кризових станів економіки стимулює вкладати кошти в іноземну валюту як просте джерело хеджування ризику.

Суттєве зростання обсягів депозитів «на вимогу» в банківському секторі, за оцінками регулятора, несе в собі потенційні ризики для стабільності курсової динаміки гривні та зниженню темпів інфляції. Національний банк України (НБУ) для запобігання таких ризиків та для посилення монетарної трансмісії на початку грудня прийняв низку рішень щодо підвищення вимог до формування обов'язкових резервів банків, які є інструментом регулювання грошової пропозиції. Зокрема, ставка обов'язкових резервів для коштів на поточних рахунках у національній валюті з початку 2023 р. становитиме 5 % (попередня ставка дорівнювала 0 %), для депозитів поки залишається 0 %. Для коштів на поточних рахунках в іноземній валюті норма резервування зростає з 10 % до 15 %, для депозитів в іноземній валюті ще залишається на рівні 10 %.

Заходи НБУ з посилення монетарної трансмісії, у тому числі й ухвалені у грудні підвищення нормативів обов'язкових резервів за поточними рахунками та рахунками на вимогу, спрямовані на підвищення відсоткових ставок за депозитами у національній валюті. Сьогодні траєкторія зростання ставок за строковими гривневими депозитами домогосподарств, зважених на обсяги нових залучень під такі ставки, залишається близькою до модельної траєкторії довоєнного відгуку на зміни облікової ставки. Водночас, у кінці 2022 р. спостерігалось сповільнення зростання Українського індексу ставок за депозитами фізичних осіб*, під час обрахунку якого зважування за обсягами не застосовується. Це свідчить, що обсяги залучення нових строкових депозитів нарощують насамперед ті банки, які пропонують вкладникам привабливіші умови.

У відповідь на зростання відсоткових ставок частка строкових депозитів в загальному обсязі нових залучень гривневих депозитів домогосподарств, за прогнозами НБУ, повинна зрости. Водночас, великі банки продовжують зловживати неконкурентними перевагами високої ліквідності і не підвищують відсоткові ставки. Це обмежує вплив від підвищення ставок на «зв'язування» коштів населення та бізнесу в строкові інструменти. Зокрема, відкриті до початку повномасштабної війни строкові депозити після погашення осідають на поточних рахунках, адже премія за строковість у ставках все ще є недостатньою з огляду на посилення переваг ліквідності та мотивів перестороги у воєнний час. Як наслідок, частка строкових гривневих депозитів населення у залишках гривневих депозитів банків надалі знижується. Зі свого боку, великий обсяг коштів на поточних рахунках в умовах досить високих курсових очікувань посилює чутливість валютного ринку до ситуативних чинників і створює додаткові ризики для керованості курсової динаміки. Свідченням цього є зростання тиску на обмінний курс гривні та наприкінці 2022 р. – початку 2023 р. після здійснення урядом значних бюджетних виплат. Отже, для усунення загроз з боку структурного профіциту ліквідності необхідні подальші рішучі кроки з боку НБУ.

На динаміку та структуру депозитів домогосподарств впливають не тільки рішення банків підвищити відсоткові ставки, але і їх ощадна поведінка. Важлива роль у поведінці домогосподарств належить перевагам щодо ліквідності їх грошових ресурсів. Зокрема, в умовах песимістичних очікувань, що домінують під час кризових станів економіки, вектор заощаджень спрямований на забезпечення швидкої ліквідності коштів, а також на довіру до фінансової установи та її стійкості, зокрема банків. В умовах покращення економічної ситуації заощадження орієнтуються переважно на прибутковість.

Аналіз поведінки заощадження домогосподарств під час кризових станів вітчизняної економіки дав можливість визначити чинники, які впливають на неї:

– по-перше, на поведінку домогосподарств великий вплив має наявність об'єктивної, правдивої та всебічної інформації у сфері фінансів. Під час кризи інформаційні ризики посилюються, аргументи на користь прийняття того чи іншого рішення стають неоднозначними, відповідно, ощадна поведінка домогосподарств стає більш хаотичною. До цього додається невисокий рівень фінансової грамотності населення (за даними ОЕСР індекс фінансової грамотності у 2021 р. становив 12,3 бали, або 58 % від його максимального значення);

– по-друге, підвищення відповідальності та розбірливості у виборі видів і структури заощаджень, які в основному зводяться до придбання іноземної валюти з найбільш передбачуваними коливаннями курсів та розміщення коштів у банках з державною формою власності;

* Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб (Ukrainian Index of Retail Deposit Rates, UIRD – це індикативні ставки, що розраховуються компанією Thomson Reuters за методикою, розробленою спільно з НБУ. Розрахунок здійснюється на підставі номінальних ставок депозитів фізичних осіб, що декларуються головними представниками українського ринку банківських депозитів – 20 провідними банками України. Для розрахунку індексу використовують номінальні ставки банку за «класичним» депозитом для стандартних сум на відповідні терміни. «Класичним» вважається депозит для фізичної особи нового вкладника, без права поповнення до кінця терміну, з виплатою відсотків в кінці терміну. Індекс UIRD розраховується на підставі депозитних ставок, що оголошуються банками на терміни 3, 6, 9 і 12 місяців в таких валютах: гривня, долар США, євро.

– по-третє, скорочення термінів розміщення заощаджень як засіб мінімізації перспективних ризиків;
– по-четверте, схильність у бік пасивного збереження грошових ресурсів «у панчосі на чорний день». Такі дії найбільш характерні для старшої вікової категорії населення, що має невеликі ощадні можливості та високі переваги до нагромадження коштів [7, с. 89].

Фактичним підтвердженням поведінки домогосподарств під час кризи в економіці є інформація, наведена у табл. 4. Зокрема, у 2014 р. під час розгортання кризи в банківському секторі України частка депозитів у національній валюті зменшилася (темپ приросту порівняно з 2013 р. становив мінус 22,7 %), а частка депозитів у іноземній валюті зросла (темپ приросту порівняно з 2013 р. становив плюс 17,8 %). Проте в наступні роки частка депозитів в іноземній валюті почала скорочуватися і така тенденція, за винятком 2016 р., спостерігається до теперішнього часу. Це пояснюється двома причинами: за період 2014–2015 рр. гривня знецінилася у три рази і на її придбання необхідно було витратити більше національної валюти, а під час кризи реальні доходи домогосподарств завжди знижуються; починаючи з 2016 р. і по теперішній час, процентні ставки за депозитами в іноземній валюті коливаються в межах 0,1–3,0 % (залежно від банку), тобто є низькими і для певної категорії вкладників не привабливими [7].

Таблиця 4

Динаміка депозитів домогосподарств у розрізі видів валют

Період	Усього (млн грн)	У національній валюті			В іноземній валюті		
		усього	Частка (%)	Темпи приросту (%)	усього	Частка (%)	Темпи приросту (%)
2008	217 860	110 016	50,5	7,5	107 844	49,5	66,3
2009	214 098	101 081	47,2	-6,6	113 016	52,8	4,8
2014	418 135	200 859	48,0	98,7	217 275	52,0	92,3
2015	410 895	198 876	48,4	-1,0	212 019	51,6	-2,4
2016	444 676	209 601	47,1	5,4	235 075	52,9	10,9
2020	730 317	433 417	59,3	106,8	296 901	40,7	26,3
2021	794 152	506 980	63,8	17,0	287 172	36,2	-3,3
2022 (11 міс.)	987 389	611 058	61,9	20,5	376 331	38,1	31,1

Джерело: розраховано за даними сайту НБУ [9].

Однак у 2022 р. спостерігалася певна особливість у темпах приросту депозитів домогосподарств. Інформація, наведена у табл. 4, доводить, що за 11 місяців минулого 2022 р. темпи приросту депозитів домогосподарств в іноземній валюті перевищили темпи приросту депозитів в національній валюті на 10,6 в.п., що свідчить про наявність високих девальваційних очікувань. Зростанню депозитів у іноземній валюті сприяло запровадження нового інструменту банками та НБУ, який дав змогу громадянам захистити свої гривневі заощадження від ризику курсових коливань, а НБУ – зберегти міжнародні резерви.

Заощадження домогосподарств розподіляються на активні та пасивні. Критерієм такого розподілу є їх інвестиційна спрямованість. Активні заощадження домогосподарств є інвестиційним потенціалом їх власників. Працюючи в секторах економіки, ці кошти стимулюють економічне зростання, що в кінцевому результаті веде до зростання їх життєвого рівня через збільшення доходів. До активних заощаджень слід зараховувати розміщення коштів на депозитних та інших рахунках у банках, в інших фінансових організаціях, вкладення в цінні папери та аналогічні фінансові активи. Інвестиційний потенціал на сьогодні мають і вкладення в криптовалюту, хоча поки ці активи існують для здійснення переважно спекулятивних операцій. За неофіційними даними Міністерства цифрової трансформації України, на кінець листопада 2021 р. обіг ринку криптовалют перевищив вкладення в вітчизняні цінні папери, за винятком облігацій внутрішньої держпозики, у 50 разів. Багато експертів радять розглядати криптовалюту як частину інвестиційного портфеля (5–10 %) та враховувати, що цей актив є дуже непередбачуваним, а тому й ризиковим [11].

Пасивними заощадженнями можна вважати такі: придбання золота та прикрас з нього, купівля нерухомого майна, антикваріату, інших матеріальних активів, які зберігають та збільшують свою вартість часі, зберігання «в панчосі або під подушкою». Останні в умовах зростання економіки є фактором гальмування макроекономічного розвитку та втраченою можливістю для держави, але при поглибленні кризових явищ та посиленні супутніх фінансових ризиків вони можуть стати для домогосподарств (але не для держави) єдиною можливістю і правильним фінансовим рішенням. За своєю сутністю це демонстрація способу уникнення економічних та фінансових ризиків, але водночас і набуття ризиків недоотримання доходів, що притаманно пасивному (консервативному) типу особистої фінансової політики.

Залежно від рівня фінансової грамотності та схильності до ризику портфель пасивних заощаджень може бути або моновалютним, якщо ця валюта є стабільною порівняно з іншими, або багатовалютним

(диверсифікованим). Якщо заощадження здійснюються на короткостроковий період з цільовим характером майбутнього споживання у певній валюті, то нагромадження коштів здійснюється саме в цій валюті. Довгострокові заощадження, незалежно від їх пасивного або активного характеру, зазвичай є диверсифікованими. Міжнародна практика показує, що еталоном пасивного зберігання у світлі глобальної фінансової кризи 2008 р. стало золото, яке має реальну, а не символічну цінність. В Україні також здійснюються інвестиції в золото, але офіційна статистика відсутня.

У зв'язку з війною, що відбувається в Україні, падіння ВВП за підсумками 2022 р. складає 30,4 % (\pm) 2 % і це найгірший показник за весь час незалежності. Для економічного зростання необхідні фінансові ресурси – інвестиції обсягом приблизно на рівні 27–35% від ВВП. Хоча уряд отримує міжнародну фінансову допомогу у вигляді грантів та кредитів, все ж головне джерело інвестицій – внутрішні заощадження. Їх в Україні завжди було недостатньо.

Висновки. Фінансова поведінка домогосподарств значною мірою визначається наявними доходами, девальваційними та інфляційними очікуваннями, споживчими настроями. Зниження реальних доходів домогосподарств під час кризових станів економіки в Україні, знецінення курсу національної грошової одиниці, прискорення інфляції, слабке економічне зростання у посткризові періоди породжують споживчий песимізм і впливають на структуру та динаміку банківських заощаджень, їх перелив з національної валюти в іноземну.

Під час криз 2008–2009 рр. та 2014–2015 рр. спостерігалася спадна тенденція в банківських заощадженнях домогосподарств. Однак, у 2022 р., який для економіки України став кризовим, спостерігалася тенденція до збільшення депозитів як у національній, так і іноземній валютах. На тлі скорочення реальних доходів населення та зростання безробіття, збільшення відбулося за рахунок соціальних виплат та зростання заробітних плат військовослужбовцям.

Відсоткові ставки за видами банківських депозитів не реагували на облікову ставку НБУ, яка була підвищена до 25 %, що пояснюється високим рівнем ліквідності банківської системи та її зацікавленістю до операцій з депозитними сертифікатами НБУ. Водночас початок 2023 р. ознаменувався незначним зростанням відсоткових ставок за строковими депозитами, чому сприяли заходи з підвищення нормативу обов'язкових резервів банків.

Достатньо високий рівень інфляції у минулому році – на рівні 26,6 % – знецінював реальну вартість банківських депозитів у національній валюті та їх купівельну спроможність. Домогосподарства шляхом вкладів в іноземну валюту намагалися захистити свої заощадження від девальваційних та інфляційних ризиків.

Високий рівень інфляції у світі (у розвинутих країнах на рівні 10 %), що спровокований зростанням цін на продукти споживання на товарних ринках, розривом логістичних ланцюгів, зростанням цін на енергоносії, війною в Україні та спровокованим нею збільшенням у собівартості страхових платежів, стимулюють спадну тенденцію до заощаджень та зростаючу – до споживання.

Література:

1. Ramsey, Frank. (1928). A Mathematical Theory of Saving. *Economic Journal*. Vol. 38, № 152 (Dec., 1928), pp. 543–559. <<http://piketty.pse.ens.fr/files/Ramsey1928.pdf>> (17 December 2022) [in England]
2. Mihal Kalecky (1954) Theory of Economic Dynamics. An Essay on Cyclical and Long-Run Changes in Capitalist Economy. <<http://digamo.free.fr/kalecki54.pdf>> (17 December 2022) [in England]
3. Бартош О. М. Депозити фізичних осіб: проблеми сьогодення. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5599> (дата звернення: 10.01.2023).
Bartosh O.M. Depozyty fizychnykh osib: problemy sjoghodennja. *Efektivna ekonomika* [Deposits of individuals: today's problems. Efficient economy] <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5599>> (10 January 2023) [in Ukraine]
4. Крючкова І. В. Норма валового заощадження: теорія та практика. *Економіка прогнозування*. 2019. С. 7–39. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_19_3_07_uk.pdf (дата звернення: 20.12.2022).
Krjuchkova I.V. Norma valovogho zaoshhadzhennja: teorija ta praktyka. [Gross savings rate: theory and practice] <http://eip.org.ua/docs/EP_19_3_07_uk.pdf> (20 December 2022) [in Ukraine]
5. Мелих О. Ю. Заощадження домогосподарств: соціально-економічна роль та тенденції формування в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8343> (дата звернення: 29.12.2022).
Melykh O.Ju. Zaoshhadzhennja domoghospodarstv: socialjno-ekonomichna rolj ta tendenciji formuvannja v Ukrajinі [Household savings: socio-economic role and trends of formation in Ukraine] <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8343>> (29 December 2022) [in Ukraine]
6. Коваленко В. В., Сергеева О. С. Заощадження населення у забезпеченні фінансових ресурсів банків. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 28. С. 275–283. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/43.pdf (дата звернення: 28.12.2022).

Kovalenko V. V., Serghjejeva O. S. Zaoshhadzhennja naselennja u zabezpechenni finansovykh resursiv bankiv [Savings of the population in the provision of financial resources of banks] <http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/28_2019_ukr/43.pdf> (28 December 2022) [in Ukraine]

7. Береславська О. І., Шишков С. Є., Шелудько Н. М. Інвестиційні уподобання населення України: реакція на шоки воєнного стану. *Український соціум*. 2022. № 4 (83). С. 76–91. URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archives/4-83-2022/> (дата звернення: 30.01.2023).

Bereslavsjka O.I., Shyshkov S.Je., Sheludjko N.M. Investycijni upodobannja naselennja Ukrajiny: reakcija na shoky vojennoho stanu [Investment preferences of the population of Ukraine: reaction to martial law shocks] <<https://ukr-socium.org.ua/uk/archives/4-83-2022/>> (30 January 2023) [in Ukraine]

8. Шкварчук Л. О., Слав'юк Р. А., Сова О. О. Заощадження домогосподарств: схильність, пріоритети та фактори. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Проблеми економіки та управління*. 2020. Т. 4. № 1. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/7929ee16-e455-4d41-a2dc-c6efda17be58/content> (дата звернення: 28.12.2022).

Shkvarchuk L.O., Slav'juk R. A., Sova O.O. Zaoshhadzhennja domogospodarstv: skhyl'nistj, priorityety ta faktory [Household Savings: Propensity, Priorities and Factors] <<https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/7929ee16-e455-4d41-a2dc-c6efda17be58/content>> (28 December 2022) [in Ukraine]

9. Статистика фінансового сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 10.02.2023).

Statystyka finansovogho sektoru [Statistics of the financial sector] <<https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>> (10 February 2023)

10. Бюлетень Національного банку України. Статистичні матеріали. Грудень 2015. URL: <https://bank.gov.ua/files/stat.pdf> (дата звернення: 30.01.2023).

Bjuletenj Nacional'nogho banku Ukrajiny (elektronne vydannja). Statystychni materialy. Ghrudenj 2015. [Bulletin of the National Bank of Ukraine (electronic edition). Statistical materials. December 2015] <<https://bank.gov.ua/files/stat.pdf>> (30 January 2023)

11. Ризикові інвестиції: криптовалюта як спосіб вкладення грошей. URL: <https://delo.ua/uk/finance/rizikovyi-investiciji-kriptovaljuta-yak-sposib-vkladennja-grosei-389022/> (дата звернення: 18.01.2023).

Ryzikovyi investyciji: kryptovaljuta jak sposib vkladennja ghroshej [Risky investments: cryptocurrency as a way to invest money] <<https://delo.ua/uk/finance/rizikovyi-investiciji-kriptovaljuta-yak-sposib-vkladennja-grosei-389022/>> (18 January 2023) [in Ukraine]

12. Країна проїдання. Чому влада не стимулює українців заощаджувати? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/08/26/650910/> (дата звернення: 18.01.2023).

Krajina projidannja. Chomu vlada ne stymuluje ukrajinciv zaoshhadzhuvaty? [Country of eating. Why does the government not encourage Ukrainians to save?] <<https://www.epravda.com.ua/publications/2019/08/26/650910/>> (18 January 2023) [in Ukraine].